

La diversificació estilística com a factor de variació i canvi lingüístics

per Sílvia Romero Galera

Resum

Una anàlisi de l'estat i la direcció dels processos de canvi lingüístic que afecten diferents trets morfològics en català nord-occidental permet obtenir dades quantitatives del comportament de diversos factors explicatius –tant de caràcter social com lingüístic, sociològic o pragmàtic– que en l'actualitat poden incidir en l'evolució d'aquests processos. En aquest article ens centrem en la incidència d'un factor de caràcter pragmàtic, l'estil de parla, del qual també exposem una proposta de delimitació a l'interior d'una situació comunicativa.

Sumari

1. Introducció
2. L'estil de parla com a factor explicatiu en processos de variació i canvi lingüístics
 2. 1 Criteris per a la definició del factor explicatiu estil de parla
 2. 1. 1 La segmentació del discurs
 2. 1. 2 El grau de preparació del discurs
3. Anàlisi d'un cas
4. Conclusions
5. Bibliografia

1. Introducció

En lingüística, la quantificació s'ha basat sovint en l'estadística descriptiva, que ha permès descriure i resumir dades per freqüències. En aquest context, la sociolingüística de la variació ha destacat per buscar sistemes de tractament de dades a través d'estadística inferencial, és a dir, per anàlisi de probabilitats que possibilitin estimacions de significació i de fiabilitat i que permetin incorporar un model explicatiu rigorós a l'estudi de la variació lingüística. El segon model probabilístic de Rousseau & Sankoff (1978), base dels programes informàtics VarbRul entre els quals hi ha l'aplicació GoldVarb 2.0 per a Macintosh que hem usat en l'estudi, és un d'aquests models estadístics, força utilitzat per mesurar la influència de factors lingüístics i extralingüístics en l'aparició de variants lingüístiques, ja que converteix freqüències reals en probabilitats teòriques a través de procediments matemàtics.

Precisament aquest aspecte de tractament de dades i provinent de la sociolingüística de la variació, ha estat molt emprat en diferents tipus de recerca sociolingüística, especialment sobre variables foneticofonològiques. Aquest és també el nivell lingüístic més estudiat en el cas de la llengua catalana (vegeu Pradilla, 2002) la majoria dels estudis sobre la qual s'allunyen, de moment, del clàssic labovià de distribució geogràfica consistent a analitzar barris o grans ciutats, perquè se centren majoritàriament en àrees lingüístiques de transició i/o allunyades de grans urbs.

Un altre aspecte procedent de la sociolingüística de la variació i freqüentment usat en recerca sociolingüística com a tècnica per a la recollida de dades, és l'entrevista sociolingüística laboviana, que ofereix un sistema de control de la diversificació estilística, és a dir, de la producció de diferents estils de parla (vegeu Pradilla, 2001). A grans trets, la tècnica de Labov (1966: cap. 4) preveu l'obtenció i la caracterització de cinc estils de parla: *casual*, *acurat*, *formal*, *+ formal*, *+ + formal*. Els criteris utilitzats en el nostre treball per a la delimitació d'un *continuum* estilístic produït en una situació comunicativa preexistent, les sessions plenàries municipals que constitueixen el nostre corpus, difereixen de la tècnica laboviana i, modestament, habiliten un sistema basat en aportacions procedents de l'anàlisi de la conversa, tal com desglossarem més endavant.

En aquest article¹ ens proposem analitzar el comportament d'una variable pragmàtica, l'estil de parla, com a factor de variació i canvi lingüístics en diferents elements morfològics nominals i en una àrea de transició interdialectal del català nord-occidental, la Conca de Tremp. L'anàlisi es fa a partir de la utilització de càlculs freqüencials i inferencials² fets amb el programa GoldVarb 2.0.

2. L'estil de parla com a factor explicatiu en processos de variació i canvi lingüístics

Tal com avançàvem, l'aportació d'aquest article radica en l'anàlisi de la incidència d'un factor explicatiu de caràcter pragmàtic sobre elements morfològics. A continuació presentem els paràmetres usats (*a*) per a la delimitació de la situació comunicativa i (*b*) per a la determinació de la pertinença de les intervencions a l'estil de parla preparat o espontani.

2.1 Criteris per a la definició del factor explicatiu estil de parla

2.1.1 La segmentació del discurs

En sociolingüística, les dificultats que comporta delimitar el *continuum* estilístic han generat desacords a l'hora d'establir els paràmetres que intervenen en la segmentació d'aquest. En el nostre cas, la delimitació de la variable explicativa *estil de parla* es basa en un aspecte previ, la segmentació de la situació comunicativa en esdeveniments de parla.

L'aplicació de la segmentació s'ha basat en el criteri de l'estructura jeràrquica proposat per Tuson (1995: 49-51) per a l'estudi de la conversa³. Segons aquest criteri, la unitat major en què s'estructura la conversa és la *interacció*, que es pot delimitar principalment a partir dels rituals d'obertura i de tancament⁴. L'aplicació d'aquest plantejament a la nostra anàlisi ens permet considerar que la totalitat del discurs produït en qualsevol sessió plenària municipal constitueix una interacció, ja que els rituals d'obertura i de tancament, que estan fixats específicament –*s'inicia la sessió / s'aixeca la sessió*–, emmarquen tota l'activitat comunicativa que s'hi desenvolupa i estableixen els límits de la validesa legal de les decisions que s'hi adopten. Continuant amb el criteri de Tuson, el segon dels aspectes estructurals que caracteritzen la conversa i s'engloben en la interacció és la *seqüència*. S'accepta en general que la seqüència resulta delimitable bàsicament a partir del criteri temàtic. Segons aquesta pauta, les seqüències que integren cada sessió plenària local coincidirien amb els diferents punts de l'ordre del dia. En el tercer nivell, Tuson hi situa l'*intercanvi*, entès com a unitat dialogal mínima que aplega dos o més torns de parla a l'interior d'una seqüència. Mentre que en el nivell immediatament inferior se situa la *intervenció* de cada participant que, tal com assenyala Adam (1992: 158), seria la unitat màxima a nivell monològic.

La darrera de les unitats en què és segmentable la conversa, encara seguint el plantejament de Tuson, és l'*acte*, que aplega les funcions il·locutives i interactives de cada moment.

¹ Es basa en la tesi doctoral de Silvia Romero Galera, *Canvi lingüístic en morfologia nominal a la Conca de Tremp*, consultable al Catàleg de Tesis Doctorals de Catalunya (<http://tdcat.cesca.es/TDCat-0321102-124050/>). El doble objectiu de recerca consistia, d'una banda, a completar i actualitzar les dades disponibles sobre els trets lingüístics propis de la Conca de Tremp, la zona de transició intradialectal entre l'àrea lingüística ribagorçanopallaresa i el lleidatà (vegeu Romero, 2001a), i, d'altra banda, a analitzar l'estat i la direcció dels processos de canvi lingüístic que afecten diferents trets morfològics, alhora d'intentar identificar factors que incideixin en el canvi (vegeu Romero, 2001b).

² Les dades procedeixen del corpus de llengua oral de 42.000 mots, constituït a partir de les manifestacions verbals de les sessions plenàries de l'Ajuntament de Tremp (vegeu Romero & Vicente, 2002: 175-195).

³ Aquesta aportació de Tuson sintetitza les propostes de l'escola de Birmingham i de l'escola de Ginebra (vegeu Roulet *et al.* 1985).

⁴ Per establir un paral·lelisme amb altres propostes, Adam (1992: 154) considera que la interacció, que anomena *text dialogal*, es troba integrada per dos tipus de seqüències: les *seqüències fàtiques* d'obertura o de tancament, altament ritualitzades i, doncs, molt estructurades; i les *seqüències transaccionals*, que constitueixen el cos de la transacció i inclouen tant els encadenaments com els canvis de les unes a les altres. Aquests canvis transaccionals es podrien determinar a partir del criteri temàtic.

En el nostre cas, per valorar la pertinença de les diferents manifestacions lingüístiques del corpus a un o altre dels estils de parla previstos, s'ha treballat en el nivell de les intervencions de cada informant. Per il·lustrar el procediment, examinem els exemples (1), (2) i (3):

(1) El fragment següent conté dues *intervencions* que es produeixen en el context d'un dels *intercanvis* inclosos en l'única *seqüència* de la *interacció*. L'exemple prové d'un ple de caràcter extraordinari urgent amb un únic punt a l'ordre del dia⁵. La primera intervenció és solemne i actua com a introducció de la segona, que és una declaració institucional llegida de condemna del terrorisme. A més de l'exemplificació de la segmentació, aprofitem per adscriure a l'estil de parla preparat o espontani els casos que apareixen d'una de les variables lingüístiques analitzades, l'article definit masculí. L'adscripció, estil de parla preparat, apareix subratllada a la dreta i es justificarà en el punt 2.1.2.

"A: e| ple només té un únic punt a l'ordre del dia que és una declaració institucional que totes les persones i grups polítics que conformem l'ajuntament de T he[a]m pactat prèviament i que a continuació donarà lectura e| secretari de la corporació estil de parla preparat (a)
S: atès que e| dia: deu d'abril de mil nou-cents noranta-cinc ha estat brutalment assassinat a SS estil de parla preparat (a)
e| brigada d'infanteria M estil de parla preparat (a)
persona íntimament vinculada a la ciutat i municipi de T ja que a més d'haver estat alumne de l'acadèmia general bàsica de suboficials va contraure matrimoni amb una (gentilici) i hi passava les vacances junt amb la seva família a T on era molt apreciat i estimat per tota la població atès que l'ajuntament de T té l'obligació d'expressar públicament e| seu rebuig i condemna per aquests fets estil de parla preparat (a)
en nom de la corporació municipal dels veïns de T i en general en nom de totes les persones de bona fe que creuen en la pau i en la convivència es proposa que l'ajuntament en ple acordi primer expressar públicament e| seu rebuig i reprovació pel brutal assassinat del brigada d'infanteria M estil de parla preparat (a)
condemnar de manera indubitada i clara als seus autors (TPLENS3: 46-72)

(2) Aquest segon fragment conté set intervencions breus encavalcades que es produeixen en el context d'un dels *intercanvis* inclosos en una *seqüència* de la *interacció*, concretament el punt d'informes, cap al final de la sessió. Es tracta d'un intercanvi amb intervencions curtes o molt curtes en el decurs d'una discussió tensa. Les intervencions de l'alcalde-moderador (A:) intenten contenir les transgressions del regidor (J:), tal com es pot observar en les successives denegacions de torn de paraula. Cadascuna de les ocurrències de la variable lingüística article definit masculí que apareixen en les intervencions d'aquest fragment han estat caracteritzades com a casos d'estil de parla espontani, fet que també justifiarem en el punt 2.1.2.

"A: [senyor J no hi ha rèplica]
J: [i ha acabat dient que la culpa és administrativa home això és tindre una cara que se la xafe]
A: [no he dit que la culpa fos administrativa]
J: [i e| segon lloc] estil de parla espontani (b)
A: no he donat cap culpa a ningú
J: i e| segon lloc estil de parla espontani (b)

⁵ El sistema de transcripció que hem utilitzat és una adaptació de la proposta de Payrató (1996: 201-216).

A: assumeixo la responsabilitat
i si té ganes d'emprendre accions penals ja sap lo camí [alterat]

estil de parla espontani (b)

J: em sap greu el to
(TPLENS5: 2040-2051)

estil de parla espontani (b)

(3) Aquest tercer fragment conté dues intervencions que es produeixen en el context d'un dels intercanvis inclosos en una seqüència de la interacció, concretament la decisió d'homenatjar un alcalde de l'època de la República. La primera de les intervencions és llegida, mentre que la segona és la resposta per al·lusions. Ens ha semblat que exemplifica molt bé el pas de l'estil de parla preparat a l'estil de parla espontani –que comentem a 2.1.2. En aquest cas podem observar tant les ocurrencies de la variable lingüística corresponent a l'article definit masculí, subratllades, com de la variable pronom feble de primera persona plural, en cursiva.

“C: [la intervenció és més llarga]
(:::) vostè és l'alcalde d'un ajuntament amb un dèficit pressupuestari continuat i p(r)ogressiu
i amb aquestes circumstàncies
no trobarà hereu
no tingui por d'una moció de censura
cada vegada *ens* serà més difícil i més antipopular

estil de parla preparat (a)

anivellar la balança pressupostària
senyor A
senyor Ar

estil de parla preparat (a)

tots els alcaldes
pel sol fet de ser alcaldes
si són uns bons alcaldes

(::) ja

ja tenen l'homenatge

(:) no hi entrem amb més detalls

no recordem temps passats i pro:curem que no hi tornin

i punt

i i preocupem-*mos* [preoku'pemos] de les coses actuals

estil de parla preparat (a)

jo demanaria pel bé de tothom
que ague(s)t vot sigui secret
a que hi pot haver opinions molt diverses
i no cal gua- i no cal guardar rancúnies

Ar: per al·lusions

sí

per al·lusions al meu partit

lo mínim que puc fer

estil de parla espontani (b)

des del mes d'abril que estem remenant ague(s)t tema

i per nosaltres era un més de les coses que s'havien de fer

una més

de les coses que s'havien de fer

una més

no la única

una més

lo únic que ham fet és proposar-la i tirar-la endavant”

estil de parla espontani (b)

(TPLENS2: 1178-1210)

2.1.2 El grau de preparació del discurs

Un cop segmentada la situació comunicativa en les intervencions, el pas següent ha consistit a determinar l'estil de parla de les ocurrencies de les variables estudiades, aspecte del qual hem avançat l'exemplificació en el punt anterior.

Des del punt de vista de l'anàlisi de la conversa, la conversa espontània presenta la indeterminació –de torn de parla, de durada, de tema, de nombre d'interlocutors, etc.– com a un dels trets més recurrents (vegeu Tuson, 1995: 55). Per contra, la conversa formal

s'identifica generalment pel respecte al tema previst, les intervencions més aviat llargues i precedides de demanda de torn de parla, escassos encavalcaments, discurs elaborat sintàcticament i lèxicament, i respecte als rols dels participants (Tuson, 1988: 138-140). Les modalitats de parla presents en la sessió plenària municipal ocupen un ampli espectre que va des d'intervencions escrites amb la finalitat de ser dites fins a converses informals. Domina, òbviament, un conjunt d'usos orals majoritàriament planificats, però destaca la presència d'intervencions espontànies, transgressores de la formalitat i associables a motius diversos com el moment, el tema o les característiques personals dels interlocutors, entre d'altres.

En aquesta conjuntura ens preguntàvem quins factors permetrien determinar el canvi d'un estil neutral a un estil espontani. Cedergren (1973)⁶ n'havia identificat de dos tipus: d'una banda, els contextos i diferents claus paralingüístiques del canal comunicatiu, i, de l'altra, l'atenció dedicada pel parlant a la seva producció lingüística. En principi, el context en què es desenvolupa la sessió plenària municipal és fix, ja que està regit per condicions predeterminades relatives al lloc i al temps de producció, amb normes externes que afecten la interacció i un bon nombre de fórmules lingüístiques estables que en dibuixen els límits situacionals. No obstant això, el grau d'atenció del parlant a la seva pròpia producció lingüística, que pot veure's modificat per l'emoció o la implicació subjecte-missatge, és un aspecte paralingüístic també al·ludit per Cedergren que es podria vincular a l'aparició d'un o altre estil de parla⁷.

Pel que fa a la incidència del grau de preparació del discurs en la producció de l'estil de parla, vam utilitzar l'escala classificadora dels textos segons el grau de preparació o d'improvisació en la producció, establerta per Castellà (1992: 128). Aquesta classificació associa un gran nombre de modalitats lingüístiques a una gradació d'estils de parla produïts sota el control més absolut del que s'ha de dir –*rituals*, com les fórmules de salutació o comiat–, fins als *textos totalment improvisats*, passant per les *lectures i memoritzacions de textos* –per exemple noticiaris de ràdio–, *textos amb esquema previ* que permeten la construcció dels aspectes gramaticals –com contar contes–, i *textos improvisats de tema prèviament pensat* –podria ser el cas de les declaracions d'un polític. Per al nostre cas, vam considerar que aquesta escala permetia una primera adscripció de les intervencions al grau de preparació previsible. Aquesta operació va venir facilitada en part per la presència de nombroses marques discursives explícites de caràcter metalingüístic, és el cas, per exemple, de les expressions *llegeixo, llegeixo textualment, cito, reproduexo, procedeixi a la lectura*, que permetrien delimitar l'inici de l'execució oral d'un escrit.

3. Anàlisi d'un cas

Les hipòtesis de treball, formulades en relació amb el segon objectiu general de l'estudi –recordem que es tractava de l'anàlisi de l'estat i la direcció dels processos de variació i canvi lingüístics de cinc aspectes de morfologia nominal⁸–, preveïen que la reducció de la diversitat estructural en les varietats geogràfiques augmentés i ho fes afavorida per determinades condicions socials, sociològiques, lingüístiques o estilístiques. Així per exemple, s'establí que l'ús d'estils formals, més afectats per la normativa escrita i per l'ús oral prestigiós; o les generacions joves, escolaritzades en llengua catalana, incidirien en la producció de formes innovades.

En conjunt, els resultats obtinguts confirmen l'avanç a què ens referíem, ja que dibuixen l'existència d'una tendència clara de canvi lingüístic en direcció a la varietat normativa. Així, en els trets analitzats, aquesta tendència presentaria tres graus: (a) l'alternança bastant equilibrada en l'ús de formes patrimonials i innovades en el cas dels adjectius demostratius,

⁶ Citada a partir de López Morales (1994: 80).

⁷ És convenient esmentar que Moreno Fernández (1992: 76) proposa una descripció similar de la producció lingüística a partir de circumstàncies personals –característiques sociolingüístiques i psicolingüístiques del parlant, l'audiència, etc.– i no personals –relacionats amb el grau de formalitat del discurs, el lloc de producció de la parla, etc.– que afecten els interlocutors. Tanmateix, cal tenir present que la noció d'estil de Labov –criticada per exemple per Milroy (1980: 105) o Lefebvre (1983: 323)– partia de la quantitat d'atenció prestada a la parla com a dimensió única.

⁸ Aquests cinc trets són els adjectius demostratius (aquest, aquell vs. aquest, aquell), l'article definit masculí (el, els vs. lo, los), el pronom feble de primera persona del plural (ens, -nos vs. mos), els pronoms febles personals singulars (em, et, es vs. me, te, se) i els adjectius possessius (meua, teua, seva vs. meua, teua, seua). Les variables explicatives considerades són l'estil de parla (preparat o espontani), l'edat (menys de 30 anys, de 30 a 55 anys i majors de 55 anys), el grau d'instrucció i de coneixement del català escrit, i diverses de tipus lingüístic segons les variables.

(b) el tímid avanç de les variants en –v– de les formes femenines dels adjectius possessius, i (c) la pràctica substitució de les variants pròpies de l'article definit i dels pronoms febles singulars i de primera persona del plural (vegeu Taula 1).

Quant al comportament del factor explicatiu estil de parla i la seva incidència en aquest procés, els resultats dels càlculs probabilístics confirmen que l'estil de parla preparat afavoriria la pèrdua de les variants patrimonials en les tres variables analitzades per aquest procediment i, doncs, l'augment d'ús de les formes reforçades de l'article definit (*el, els*) i de pronoms febles singulars (*em, et, es*), i de les variants generals d'adjectiu demostratiu (*aquest, aquell*). En les variables tractades únicament des del punt de vista percentual, es confirmaria la mateixa tendència, és a dir, la pèrdua de la forma analògica del pronom feble de primera persona del plural (*mos*) i de les variants en *u* dels adjectius possessius femenins, que presenten percentatges més alts de no-aparició quan la producció lingüística se situa en una modalitat de parla preparada.

Ens centrem en els resultats probabilístics exposats a la Taula 1, que indiquen que, globalment, la producció de formes morfològiques nominals pròpies de la llengua normativa apareixeria significativament associada a modalitats de parla formals en la varietat nord-occidental. Observem com en el cas de la variable lingüística de l'article definit masculí, el factor explicatiu estil de parla preparat afavoriria la pèrdua de les formes etimològiques (*lo, los*), mentre que el factor estil de parla espontani, no incidiria en aquesta pèrdua. Quant al cas de les formes plenes dels pronoms febles singulars, s'observa una incidència similar del factor explicatiu estil de parla preparat, en el sentit que afavoriria la no-utilització de les formes plenes, davant del factor estil de parla espontani, que no n'afavoriria la pèrdua. Finalment, l'adjectiu demostratiu repeteix també el mateix patró de comportament previst.

Taula 1. Quantificació del procés de canvi lingüístic i de la incidència de factors explicatius

Variable	Probabilitat de pèrdua de la variant patrimonial ⁹	Probabilitat d'incidència de l'estil de parla ¹⁰
Article definit masculí	0.985	Preparat: 0.641 Espontani: 0.230
Pronoms febles singulars	0.967	Preparat: 0.602 Espontani: 0.349
Adjectius demostratius	0.291	Preparat: 0.549 Espontani: 0.409

Altres explotacions de dades obtingudes a través de GoldVarb 2.0, concretament el càlcul de freqüències per tabulació creuada o *Cross Tabulation*, permeten observar que en tots tres casos la influència del factor explicatiu estil de parla preparat en la pèrdua de variants patrimonials es veu potenciat en associació amb el factor formació universitària & coneixement de català escrit. Conseqüentment, el factor estil de parla espontani associat al factor formació secundària o professional & no-coneixement de català escrit, no afavoriria la pèrdua de variants patrimonials.

Els resultats corresponents a les variables pronom feble de primera persona plural i adjectiu possessiu femení, que ja hem comentat que han estat tractades únicament a nivell d'estadística freqüencial, perquè no es van donar les condicions exigides pel programa GoldVarb per al seu tractament probabilístic, coincideixen plenament amb les línies generals de les variables tractades probabilísticament i amb les hipòtesis plantejades: en l'estil de parla preparat apareix un percentatge d'ús superior de variants innovades. El creuament de

⁹ La major proximitat a 1 indica major probabilitat d'aplicació de la variable.

¹⁰ Aquest resultat, *Weight*, s'obté en l'*Anàlisi Binomial d'1 nivell* de GoldVarb 2.0. Es tracta del valor estadístic que indica l'efecte de cadascun dels factors explicatius sobre la variable lingüística. Si el valor supera 0.5, indica que afavoreix l'aplicació de la variable; mentre que si no el supera, s'interpreta que no hi té incidència. Observem, doncs, que en tots tres els casos, l'estil de parla preparat afavoriria la no-utilització de les formes patrimonials, mentre que l'estil de parla espontani no l'afavoreix. L'*Anàlisi Binomial de pujada i baixada* de GoldVarb 2.0 va ratificar el grup de factors estil de parla com a rellevant per a l'anàlisi de totes tres variables.

ROMERO, S. "Una aproximació a l'estudi dels processos de canvi lingüístic en varietats geogràfiques no prestigioses: el cas de la Conca de Tremp". *Noves SL*, hivern 2001. <http://www.gencat.cat/llengua/noves 2001 b>.

ROMERO, S.; VICENTE, E. "Les sessions plenàries de l'administració local: una aproximació sociolingüística". *Revista de Llengua i Dret* (2002), núm. 38, p. 175-195.

ROULET, E. et al. *L'articulation du discours en français contemporain*. Berna: Peter Lang, 1985.

ROUSSEAU, P.; SANKOFF, D. "Advances in Variable Rule Methodology". A: SANKOFF, D. (ed.), *Linguistic variation: Models and methods*. New York: Academic Press, p. 57-69, 1978.

TUSON, E. "El comportament lingüístic: l'anàlisi conversacional". A: BASTARDAS, A.; SOLER, J. (ed.), *Sociolingüística i llengua catalana*. Barcelona: Empúries, p.133-153, 1988.

TUSON, E. *Anàlisi de la conversa*. Barcelona: Empúries, 1995.

Sílvia Romero-Galera

Consorci per a la Normalització Lingüística & Universitat Oberta de Catalunya
sromero@cpln.org